

А. М. Тимчишин

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права та гуманітарних дисциплін
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

У статті зазначено, що питання використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи завжди були актуальними в криміналістиці, однак до теперішнього часу залишаються остаточно не дослідженими. У більшості випадків у цій категорії кримінальних проваджень слідчі використовують спеціальні знання у процесуальній формі – в рамках проведення судових експертиз та залучення спеціалістів при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій.

Встановлено, що ефективність діяльності спеціалістів та експертів на досудовому розслідуванні залежить не лише від їх компетентності, а й рівня підготовки слідчих та прокурорів, їх знання наукових і технічних можливостей сучасних експертиз, вміння правильно і послідовно ставити запитання перед спеціалістом та експертом. У зв'язку з цим, органи досудового розслідування повинні ознайомлюватися з медичною і іншою спеціальною літературою, орієнтуватися у спеціальній науковій термінології, усвідомлювати методи і технологію проведення експертних досліджень. Нами розглянуто основні види, можливості та об'єкти судових експертиз, які можуть бути призначені при розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи. Залежно від слідчої ситуації, висунутих версій та наявних речових доказів можуть бути призначені й інші види експертиз, але порядок їх призначення і характер вирішуваних питань не відрізняється особливою специфікою.

Доведено, що огляд одягу трупа може допомогти встановити об'єктивні дані для з'ясування механізму події. Тому завданням судово-медичного експерта (лікаря) є визначення розташування і характеру ушкоджень, а також вилучення пошкоджених предметів одягу для направлення їх на дослідження в лабораторних умовах. Ступінь деталізації огляду одягу залежить від характеру й особливостей справи, що розслідується. Значна увага повинна приділятися пошуку на одязі пошкоджень, різних забруднень і мікрочастинок, наприклад, при проведенні огляду одягу потерпілої у справах про звалтування з наступним вбивством.

Правильна їх оцінка спеціалістом – медичним працівником допомагає змодельювати деякі обставини та обстановку цієї події. За слідами крові спеціаліст – медичний працівник може дати пояснення слідчому щодо місця вчинення кримінального правопорушення, переміщення тіла потерпілого, розташування його в момент нанесення тілесних пошкоджень тощо. На місці події спеціалістом можуть бути виявлені відбитки рук чи ніг з кров'ю, волосся, частинки слини, речовини біологічного походження тощо. Залежно від характеру кримінального правопорушення слідчий вирішує, якою спеціальністю повинен володіти лікар.

Ключові слова: спеціальні знання; кримінальне судочинство; кримінальне провадження; кримінальні правопорушення; життя та здоров'я особи.

A. M. Tymchyshyn. Use of special knowledge in the investigation of criminal offenses against personal life and health

The article states that the issue of the use of special knowledge in the investigation of criminal offenses against the life and health of a person has always been relevant in criminology, but has not yet been definitively investigated. In most cases, in this category of criminal proceedings, investigators use special knowledge in the procedural form – within the framework of forensic examinations and the involvement of specialists in the conduct of individual investigative (search) actions.

It has been established that the effectiveness of specialists and experts in pre-trial investigation depends not only on their competence, but also on the level of training of investigators and prosecutors, their knowledge of the scientific and technical capabilities of modern examinations, the ability to correctly and consistently ask questions of specialists and experts. In this regard, pre-trial investigation bodies should familiarize themselves with medical and other special literature, orient themselves in special scientific terminology, and be aware of the methods and technology of expert research. We have considered the main types, possibilities and objects of forensic examinations that can be used in the investigation of criminal offenses against the life and health of a person. Depending on the investigative situation, the proposed versions and the available material evidence, other types of examinations may be appointed, but the order of their appointment and the nature of the issues to be resolved are not particularly specific.

It has been proven that an examination of the corpse's clothing can help establish objective data to clarify the mechanism of the event. Therefore, the task of a forensic medical expert (doctor) is to determine the location and nature of injuries, as well as to remove damaged items of clothing for sending them to research in laboratory conditions. The level of detail of the clothing inspection depends on the nature and specifics of the case under investigation. Considerable attention should be paid to the search for damage, various impurities and microparticles on clothing, for example, when conducting an examination of the victim's clothing in cases of rape followed by murder.

Their correct assessment by a specialist – a medical worker helps to simulate some circumstances and the environment of this event. Following traces of blood, a medical specialist can give an explanation to the investigator about the place where the criminal offense was committed, the movement of the victim's body, its location at the time of bodily injury, etc. At the scene of the incident, a specialist may find handprints or footprints with blood, hair, saliva particles, substances of biological origin, etc. Depending on the nature of the criminal offense, the investigator decides what specialty the doctor should possess.

Key words: special knowledge; criminal justice; criminal proceedings; criminal offenses; life and health of a person.

Питання використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи завжди були актуальними в криміналістиці, однак до теперішнього часу залишаються остаточно не дослідженими. У більшості випадків у цій категорії кримінальних проваджень слідчі використовують спеціальні знання у процесуальній формі – в рамках проведення судових експертиз та залучення спеціалістів при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій (далі – СРД). До того ж у КПК України зазначено вимогу про те, що: 1) зовнішній огляд трупа проводиться з участю судово-медичного експерта, а коли його неможливо викликати – лікаря (ст. 238 КПК України); 2) ексгумація трупа відбувається в присутності судово-медичного експерта (ст. 239 КПК України) [1].

При огляді трупа на місці події, судово-медичний експерт (лікар) на підставі відповідних посмертних змін у тканинах і органах потерпілого може надати слідчому кваліфіковану допомогу у розв'язанні таких завдань: а) встановлення факту смерті та часу її настання; б) виявлення на трупі наявних ушкоджень; в) встановлення ступеню виявлених трупних явищ і часу настання смерті; г) визначення первинної пози, її зміни, переміщення трупа, а також висловлення попереднього судження про причину смерті; д) правильного опису результатів огляду трупа та інших об'єктів у протоколі.

Судово-медичний експерт за дорученням слідчого повинен детально описати позу трупа і за характерними ознаками вказати на можливість смерті від асфіксії, переохолодження, кримінального аборту тощо. Після цього розпочинається детальний огляд і опис одягу та взуття на трупі. Щоб не пошкодити можливі сліди на одязі, не скинути наявне на ньому волосся та інші предмети, тобто щоб не втратити цінні об'єкти, огляд їх необхідно провадити в такому порядку, як вони надягнуті на трупі.

Огляд одягу трупа може допомогти встановити об'єктивні дані для з'ясування механізму події. Тому завданням судово-медичного експерта (лікаря) є визначення розташування і характеру ушкоджень, а також вилучення пошкоджених предметів одягу для направлення їх на дослідження в лабораторних умовах. Ступінь деталізації огляду одягу залежить від характеру й особливостей справи, що розслідується. Значна увага повинна приділятися пошуку на одязі пошкоджень, різних забруднень і мікрочастинок, наприклад, при проведенні огляду одягу потерпілої у справах про звалтування з наступним вбивством.

Крім цього, як вже було зазначено у попередніх підрозділах, на місці події у багатьох випадках залишаються сліди крові та інші виділення організму. Правильна їх оцінка спеціалістом – медичним працівником допомагає змодельовати деякі обставини та обстановку цієї події. За слідами крові спеціаліст – медичний працівник може дати пояснення слідчому щодо місця вчинення кримінального правопорушення, переміщення тіла потерпілого, розташування його в момент нанесення тілесних пошкоджень тощо. На місці події спеціалістом можуть бути виявлені відбитки рук чи ніг з кров'ю, волосся, частинки слини, речовини біологічного походження тощо. Залежно від характеру кримінального правопорушення слідчий вирішує, якою спеціальністю повинен володіти лікар [2, с. 47].

При огляді місця вчинення вбивств сексуального характеру, які є одними із тяжких видів злочинів проти життя та здоров'я особи, за допомогою судово-медичних та біологічних досліджень можна встановити наявність таких виділень як слина, що може локалізуватися в місцях укусів жертви, пльовків на жертву, на губах та обличчі при поцілунках тощо; піт може виявлятися на одязі трупа, іноді потожирова речовина є слідоутворюючою в слідах нашарувань пальців і долонь рук злочинця; сеча та кал злочинця можуть бути як на трупі, так і його одязі, що свідчить про глум над трупом. Судово-медичні та біологічні дослідження цих об'єктів можуть встановити певний вид виділень, групову та статеву належність.

Сліди укусів зубами, які нерідко виявляють на тілі жертв убивств сексуального характеру, дозволяють в окремих випадках ідентифікувати злочинця. Вони часто локалізуються на ділянці обличчя, шиї, грудей, статевих органів та стегон. Наявність та локалізація слідів укусів допомагає встановити злочинця за подібними слідами, залишеними ним на інших жертвах, або ж припустити, що попередні сексуальні вбивства вчинені цим же злочинцем [3, с. 85].

Іноді на трупах – жертвах сексуальних убивств вдається виявити сліди крові злочинця та його біологічної тканини (наприклад, коли жертва при опорі вкусила злочинця, або злочинець отримав ушкодження гострими предметами на одязі жертви, або ж речами, які з нею були).

Дослідження біологічних тканин дозволяють встановити певний вид належності клітин, стать організму, від якого вони відділені, а також можуть свідчити про вроджені аномалії та захворювання. Така інформація може використовуватись для цілеспрямованого пошуку вбивць та полегшити доказування їх вини. Дослідження крові дозволяє встановити або виключити походження від конкретної людини.

Виявлення слідів крові біля статевих органів, або поряд з ними і на ерогенних ділянках трупа (шия, груди, стегна), ще під час огляду на місці події дає можливість припустити, що мало місце сексуальне убив-

ство, і певним чином спрямувати слідчий пошук на розкриття кримінального правопорушення за «гарячими слідами», а іноді вчасно звузити коло підозрюваних осіб [4, с. 68–69].

Важливим організаційним питанням при проведенні зовнішнього огляду трупа є взаємодія слідчого і судово-медичного експерта (лікаря). Щодо розподілу функцій суб'єктів взаємодії, то треба пам'ятати, що судово-медичний експерт (лікар) при зовнішньому огляді трупа на місці його виявлення є лише помічником слідчого, покликаним кваліфіковано вирішувати поставлені перед ним завдання. Тобто, в даному випадку, взаємодія – це не підміна слідчого судово-медичним експертом або навпаки, а раціональне поєднання можливостей, методів та засобів, які є в розпорядженні кожного з них окремо [5, с. 217].

Поряд з усіма процесуальними документами, що зобов'язаний засвідчити судово-медичний експерт чи лікар своїм підписом, вони після огляду трупа, або після проведення судово-медичної експертизи випи-сують «Лікарське свідоцтво про смерть», в якому зазначають: установу, де видається свідоцтво, його номер та характер; дату і місце смерті, можливо рід смерті та яким лікарем констатована причина смерті; під-ставу, яка дозволила видати їм свідоцтво. «Лікарське свідоцтво про смерть» може бути заключним, якщо причина смерті не викликає сумнівів, або попереднім, коли потрібні додаткові дані лабораторних дослі-джень [6, с. 56].

Необхідність ексгумації може виникати у таких випадках: 1) коли труп перед похованням не піддавався судово-медичній експертизі, або коли вона була проведена, але її висновки викликають сумнів; 2) якщо труп досліджувався судово-медичним експертом, проте окремі положення наданого висновку суперечать мате-ріалам слідства і викликають сумніви; 3) коли у слідчого виникли нові запитання, на які можна відповісти лише після додаткового дослідження трупа.

Крім того, ексгумація застосовується: 1) з метою пред'явлення трупа для впізнання (коли це можливо); 2) коли це обумовлено обставинами розслідуваного кримінального правопорушення (наприклад, для вилучення одягу, що знаходиться на трупі, а також інших предметів, що можуть бути речовими доказами); 3) для іден-тифікації трупа – одержання зразків слідів пальців рук, ніг, волосся, крові, м'язової тканини тощо [7, с.167].

Особливе місце серед судових експертиз при розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи займає *судово-медична експертиза живих осіб*, яка проводиться у 100 % кримінальних проваджень, розпочатих за фактом заподіяння тілесних ушкоджень (додаток В).

Під терміном «судово-медична експертиза живих осіб» (потерпілих, обвинувачених) розуміють кон-кретне науково-практичне дослідження, яке проводять згідно з чинним законодавством для вирішення кон-кретних завдань медичного характеру, що виникають у процесі розслідування конкретного кримінального правопорушення [8, с.187]. Призначення та проведення судово-медичних експертиз є обов'язковим з метою встановлення характеру та ступеня тяжкості тілесних ушкоджень у потерпілого, а також і підозрюваного, при наявності у нього ушкоджень, що виникли внаслідок дій потерпілого, її проведення доручається експер-там бюро судово-медичних експертиз Міністерства охорони здоров'я України. У розпорядження судово-ме-дичних експертів представляють потерпілих, їх історії хвороби й амбулаторні карти.

При вирішенні спірних питань про ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, механізм та спосіб їх запо-діяння слідчому слід призначати комісійну судово-медичну експертизу. В таких випадках судово-медичним експертам надаються матеріали кримінального провадження, що стосуються вирішуваних питань.

Водночас, *судово-медична експертиза трупа* є найважливішим і найбільш відповідальним видом експертної діяльності, що потребує з'ясування найрізноманітніших питань, пов'язаних зі смертю людини [9, с. 136]. Кількість і зміст питань, які цікавлять слідчого, залежать від конкретних обставин події.

Судово-медична експертиза трупа включає наступні дії експерта: вивчення постанови слідчого та з'ясування питань, які ним поставлені; визначення достатності матеріалів для відповідей на поставлені запитання; складання плану експертизи; вивчення медичної документації та матеріалів провадження; огляд одягу трупа; зовнішнє дослідження трупа; внутрішнє дослідження трупа; вилучення, упаковка та направ-лення матеріалів для додаткових досліджень у відповідні відділення судово-медичної лабораторії експерт-ної установи (без погодження з особою, яка призначила експертизу); вивчення результатів додаткових дослі-джень; аналіз та синтез результатів усіх досліджень [10, с. 124–125]. Результати судово-медичної експертизи трупа оформлюються висновком експерта.

Судово-медична експертиза трупа без гістологічного у тому числі гістохімічного дослідження тканин та органів від нього є неповноцінною, бо унеможливує діагностику ряду патологічних процесів. Іноді таке дослідження буває єдиним доказом у вирішенні питання про механізм та розвиток смерті не лише внаслідок захворювань (гостра ішемія міокарда, крововилив у стовбур головного мозку, туберкульозний лептоменінгіт тощо), а й внаслідок ушкодження (рефлекторна смерть, дифузне аксональне ушкодження головного мозку, жирова емболія тощо). Дані гістологічного дослідження дозволяють з'ясувати патогенез та роль у ньому супутніх (фонових) процесів або захворювань [11].

Об'єктом судово-хімічного дослідження є внутрішні органи, біологічні виділення організму (блю-вота, промивні води, сеча), тканини, кістки. У ході проведення такого дослідження вирішується питання про отруєння лікарськими засобами. Слід також враховувати природну наявність певних хімічних речовин у органах та тканинах.

У судово-медичній практиці є різноманітні випадки: коли смерть схожа на отруєння лікарськими засобами; є прямі вказівки на вживання, введення лікарських засобів, але такий засіб потрібно встановити; є прямі вказівки на отруєння встановленим лікарським засобом.

Схожість з отруєнням лікарськими засобами дуже часто трапляється у випадках раптового захворювання, яке супроводжується подразненням шлунково-кишкового тракту з блювотою та проносом, під час раптових розладів центральної нервової системи у вигляді раптової втрати свідомості, судом, особливо, якщо ці симптоми з'явилися невдовзі після прийому їжі. Судово-медичний досвід свідчить, що у більшості таких випадків під час дослідження трупів з'ясовують хвороби, що є причиною смерті – це важка форма дизентерії, менінгіт, крововиливи у головний мозок і т. ін. [12, с. 178].

Бактеріологічне та вірусологічне дослідження – сукупність методів та способів, що використовуються для визначення наявності та виділення бактерій чи вірусів від хворих, носіїв, окремо взятих органів, тканин та об'єктів зовнішнього середовища [13]. Таке дослідження у судово-медичній практиці застосовується для діагностики інфекційних хвороб.

Експерти-фармакологи визначають дію певних речовин, отруйні властивості лікарських препаратів в якісному і ситуаційному співвідношенні, залежність їх впливу на організм від різних факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру, умов кумуляції, протипоказань тощо. Отримані результати дають можливість встановити, за наявності яких розладів організму можна застосовувати певні лікарські засоби [14].

Предмет дослідження *фармакологічної експертизи* може бути окреслено наступними питаннями: Чи є представлений лікарський засіб сильнодіючим? Чи є представлений лікарський засіб отрутою? Чи могли спричинити тяжкі наслідки для пацієнта (хворого) вказаний лікарський засіб?

На тілі підозрюваного чи на його одязі, оточуючих предметах можна виявити різноманітні сліди біологічного походження, такі, як кров, слина, волосся, частини епітеліальної чи інших тканин тіла та інші біологічні виділення людини, тому виникає необхідність у призначенні *судово-біологічної експертизи*. Отримані висновки судово-біологічної експертизи можуть бути досить вагомими при розкритті кримінального правопорушення та доказуванні вини підозрюваного, оскільки виявлення біологічних слідів підозрюваного на місці кримінального правопорушення чи на потерпілому переконливо свідчить про причетність цієї особи до події, що розслідується.

У результаті судово-біологічного дослідження можна встановити: чи є сліди біологічного походження (кров, слина, волосся, потожирові виділення та ін.) на предметі, який представлений на дослідження; чи належить кров (слина, виділення тощо) людині чи тварині; яка групова та статева належність речовини, що виявлена на місці події; давність та механізм утворення сліду біологічного походження; чи могли представлені на дослідження сліди біологічного походження (кров, слина тощо) походити від певної особи; чи однорідна речовина виявлена на місці події та вилучена у підозрюваного.

Вдосконалення та розвиток можливостей судових експертиз надає можливість ідентифікації особи за її біологічними слідами. Одорологічна експертиза досліджує сліди запаху людини, значення яких аналогічне значимості досліджень слідів рук у розкритті кримінальних правопорушень. Перевага запахових слідів полягає в тому, що особі важко проконтролювати, або знищити сліди із своїм запахом, оскільки він не сприймається людиною органолептично. Проведення одорологічної експертизи дозволяє встановити наявність або відсутність запахових слідів на предметі, що надає можливість з'ясувати обстановку на місці події, перевірити версії у відношенні конкретних осіб і їхніх дій, обставин події та її окремих епізодів, виявляти предмети, на яких можуть бути запахові сліди особи, встановлювати індивідуальний запах особи, на предметах, викинутих нею в момент затримання, виявляти місця перебування учасників події, встановлювати їх число і ролі, перевіряти підозрюваних на причетність до вчинення кримінального правопорушення [15, с. 21].

Важливе місце в ідентифікації особи за біологічними слідами займає молекулярно-генетична експертиза, що базується на аналізі дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК). Дана експертиза представляє собою нові методи наукового знання, що відкриває надійні перспективи вирішення ідентифікації особи. Традиційні методи дослідження біологічного матеріалу людини встановлюють відносну можливість походження даних об'єктів від певної особи з незначним ступенем імовірності. В той же час можливості нового методу молекулярної генетики дають можливість ідентифікувати конкретну особу за слідами, що залишені на місці події. Оскільки у всіх клітинах людини молекула ДНК ідентична і зберігає свою ідентичність, об'єктом дослідження та порівняльного аналізу може бути будь-яка доступна субстанція організму, що містить ДНК: кров, слина, сперма, волосся, м'язова, кісткова та інші тканини [16, с.106].

Останнім часом, як і інші медичні науки, судова медицина набуває свого розгалуження. Це обумовлено, насамперед, тим об'ємом знань, які використовуються в судово-медичній практиці для вирішення питань, що ставлять для розв'язання органи досудового розслідування. Так, наразі судова медицина складається з таких розділів як судово-медична танатологія, судово-медична травматологія, судово-медична гістологія, судово-медична імунологія, судово-медична криміналістика, судово-медична рентгенологія, судово-медична трасологія, судове акушерство та гінекологія, судово-медична остеологія, судово-медична гематологія, судово-медична цитологія.

Судова стоматологія – розділ судової медицини, який вивчає особливості зубо-щелепового апарата, методи ідентифікації та проведення комісійних та комплексних судово-медичних експертиз, пов'язаних з наданням допомоги судово-слідчим органам у вирішенні ряду питань медико-біологічного характеру [17, с. 5].

Необхідність у проведенні *дактилоскопічної експертизи* постає у випадку виявлення на місці події слідів рук та вирішення ідентифікаційних завдань, які виникають при з'ясуванні факту знаходження певної особи на місці події, механізму заподіяння тілесних ушкоджень, перевірки показань потерпілого, підозрюваного щодо обставин заподіяння ушкоджень. Для дактилоскопічного дослідження експертам направляються сліди рук, виявлені на місці події, зняття кримінального правопорушення та інші предмети, на яких можуть знаходитися сліди рук, дактилоскопічні карти для порівняльного дослідження.

При *трасологічних* дослідженнях слідів взуття людини експерти вирішують питання про розмір, вид, рід та призначення взуття, що залишило слід, про механізм утворення слідів взуття, встановлюють окремі фізичні недоліки особи, яка залишила слід, особливості ходи, її зріст та вагу.

На практиці трапляються ситуації, у яких постає необхідність у призначенні *судово-психіатричної експертизи*, зокрема, у випадку, коли виникають сумніви щодо психічного здоров'я підозрюваного чи обвинуваченого. Традиційно підставами для висунення версії щодо наявності психічних вад у особи, що вчинила кримінальне правопорушення проти життя та здоров'я, є: безмотивний характер кримінального правопорушення, або алогічна мотивація підозрюваним власних дій; прояви особливої, іноді безглуздої, жорстокості, що явно не викликала обставинами події і поведінкою потерпілого; безглузде порушення обстановки, у тому числі знищення окремих предметів на місці події кримінального правопорушення; неадекватна поведінка підозрюваного під час досудового розслідування, його безпечність, байдужість до можливих правових наслідків; наявність даних щодо перенесення особою травм головного мозку, або його захворювань (менінгіти, енцефаліти і їх наслідки тощо); у неповнолітніх – затримки у психічному розвитку, відставання у школі, навчання у спеціалізованій школі; перебування особи на психіатричному обліку, у психіатричних стаціонарах, проходження судово-психіатричної експертизи в минулому.

Ураховуючи, що більшість кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, вчиняються у стані алкогольного (а також наркотичного) сп'яніння, для з'ясування того, чи страждає підозрюваний на алкоголізм (наркоманію) та чи потребує він примусового лікування, слід призначати *наркологічну експертизу* [18, с. 192].

Для цього слід вилучити картку з наркологічного диспансеру, якщо підозрюваний перебуває там на обліку, історію хвороби з лікувального закладу, якщо підозрюваний знаходився на лікуванні; при допиті родичів, сусідів, знайомих з'ясувати схильність підозрюваного до вжиття алкоголю або наркотичних засобів і зафіксувати це у протоколі [19, с. 84].

Водночас, *судово-психологічна експертиза* призначається насамперед для визначення перебування підозрюваного у стані вираженого емоційного збудження, емоційного напруження чи фізіологічного афекту як психологічних підстав сильного душевного хвилювання. Також судово-психологічна експертиза може проводитись для визначення мети і мотиву кримінального правопорушення, для з'ясування можливості допитаної особи (потерпілого чи підозрюваного) через індивідуальні особливості протікання психічних процесів адекватно сприймати, зберігати в пам'яті та відтворювати відомості про факти, які мають значення для кримінального провадження.

Отже, ефективність діяльності спеціалістів та експертів на досудовому розслідуванні залежить не лише від їх компетентності, а й рівня підготовки слідчих та прокурорів, їх знання наукових і технічних можливостей сучасних експертиз, вміння правильно і послідовно ставити запитання перед спеціалістом та екпертом. У зв'язку з цим, органи досудового розслідування повинні ознайомлюватися з медичною і іншою спеціальною літературою, орієнтуватися у спеціальній науковій термінології, усвідомлювати методи і технологію проведення експертних досліджень. Нами розглянуто основні види, можливості та об'єкти судових експертиз, які можуть бути призначені при розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи. Залежно від слідчої ситуації, висунутих версій та наявних речових доказів можуть бути призначені й інші види експертиз, але порядок їх призначення і характер вирішуваних питань не відрізняється особливою специфікою. При призначенні судових експертиз існують певні тактичні особливості, серед них 40 % опитаних правоохоронців вказали на врахування слідчої ситуації, що виникла під час розслідування та результатів слідчого експерименту. Під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, особі призначають наступні види експертиз: судово-медична експертиза потерпілого (100 %), судово-медична експертиза підозрюваного (26 %), судово-психологічна експертиза (16 %), криміналістичні: трасологічна (за слідами ніг людини та взуття) (10 %), дактилоскопічна (10 %). Крім того, призначається криміналістична експертиза холодної зброї (17 %) та вогнепальної зброї (11 %), комплексна медико-криміналістична (5 %), та в 4 % призначалися інші види судових експертиз – імунологічна, цитологічна, генетична, одорологічна. Серед причин не призначення вище перерахованих судових експертиз практичні працівники органів досудового розслідування називають: відсутність необхідності, виходячи з матеріалів кримінального провадження – 50 %, відсутність необхідних речових доказів – 39 %, відсутність необхідних спеціалістів – 7 %, інші причини – 4 %.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Галдецька І. Г. Правові та наукові основи використання спеціальних медичних знань при розслідуванні злочинів: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 231 с.
3. Ціркаль В. В. Деякі питання взаємодії слідчого і судово-медичного експерта при зовнішньому огляді трупа на місці його виявлення. *Проблеми правознавства*. Київ: Либідь, 1992. Вип. 53. С. 84–89.
4. Галдецька І. Г. Правові та наукові основи використання спеціальних медичних знань при розслідуванні злочинів: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 231 с.
5. Ціркаль В. В. Перевірка та оцінка висновку експертизи на досудовому слідстві і в суді. *Право України*. 2005. № 8. С. 60–63.
6. Михайличенко Б. В. Судова стоматологія: підручник для студентів стоматологічних факультетів медичних вузів. Київ: «МП Леся», 2004. 352 с.
7. Ковалевська Є. В. Використання спеціальних медичних знань під час розслідування злочинів: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 298 с.
8. Експертизи у судовій практиці: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. 2 вид., перероб. і доп. Київ: Юринком Інтер, 2010. 400 с.
9. Соколов О. В., Азаров Ю. Г., Михайличенко Б. В. Судова медицина: курс лекцій. Київ: Паливода А. В., 2007. 244 с.
10. Моїсєєв О. М. Висновок експерта в контексті взаємодії процесуальних суб'єктів: монографія. Донецьк: Норд-Прес-Дон НУДОН НДІСЕ МЮ України, 2007. 187 с.
11. Додаткові методи дослідження під час експертизи трупа. URL: https://pidruchniki.com/89877/meditsina/dodatkov_i_metodi_doslidzhennya_ekspertizi_trupa
12. Комплексний навчальний посібник з судової медицини для студентів юридичного факультету та слухачів правничих спеціальностей / за ред. А. І. Найда, О. Р. Малик. Львів: Юрид. ф-т Львівського нац. ун-ту імені Івана Франка, 2011. 178 с.
13. Додаткові методи дослідження під час експертизи трупа. URL: https://pidruchniki.com/89877/meditsina/dodatkov_i_metodi_doslidzhennya_ekspertizi_trupa
14. Експертизи у судочинстві України. Фармацевтичні і фармакологічні експертизи. URL: http://pidruchniki.com/74910/pravo/farmatsevtichna_farmakologichna_ekspertizi.
15. Єрмолаєва А. О. Використання одорологічних досліджень при розслідуванні злочинів. *Експертно-криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів: практика, досвід, проблеми* / за заг. ред. І. П. Красюка. Київ: Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, 2005. Вип. 8. С. 21–24.
16. Дяченко Н. М. Основні етапи розвитку молекулярно-генетичної експертизи в ДНДЕКЦ МВС України. *Криміналістика у протидії злочинності: тези доповідей наук.-практ. конф., присвяченій 45-річчю кафедри криміналістики Київського нац. ун-ту внутр. справ (Київ, 16 жов. 2009 р.)*. Київ: «Хай-Тек Прес», 2009. С. 104–110.
17. Костенко Є. Я., Мішалов В. Д., Біда В. І., Переста Ю. Ю. Комп'ютерна ідентифікація особи за стоматологічним статусом: метод. рек. Ужгород, 2013. 21 с.
18. Лускатова Т. О. Призначення судових експертиз під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого. *Право і суспільство*. 2015. № 3. Ч. 3. С. 188–193.
19. Криміналістика: навч. посіб. / Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Київ: Атіка, 2012. 496 с.